

BOTANISKA NOTISER

UTGIFNE AF

No 9.

N. J. ANDERSSON.

Sept. 1849.

INNEHÅLL: ORIG.: AGARDH: Ett nytt växtställe för *Salix Daphnoides*.
 — PYTHOGR.: NYMAN: sl. *Adoxa*, *Asperugo*, *Chrysosplenium*, *Corallorrhiza*, *Cotoneaster*, *Hottonia*. — LITT.: WIKSTRÖMS Årsberättelser om Bot. Arb. och Upptäckt. för 1843—1844. Andra Delen. — BIOGRAPHIE öfver C. J. Hartman.

I. Original-Afhandling.

Ett nytt växtställe för Salix Daphnoides Villars, af C. A. Agardh.

Clarelven förändrar, såsom bekant är, mycket ofta sina stränder, bildar nya öar och förstörer dem åter. Vid Carlstad delar den sig i tvenne grenar hvilka omgifva Tingwalla-ön, på hvilken staden är byggd. Vid början af den östra grenen, midtför Biskopshuset, har under en tid af 10 till 12 år en större holme uppkommit, som under flodtiden småningom blifvit allt mer och mer upphöjd, så att den slutligen alldeles uppvuxit öfver vattnet och numera äfven vid högre flod icke öfversvämmas. Den har småningom blifvit öfverdragen af grönska, hvilken hvarje år tilltagit både i tätet och utbredning, hvaribland buskar innästlat sig, hvilka nu slutligen formera ett tätt snår, och uppvuxit till 2 à 3 alnars höjd. Jag har kallat denna, under mina ögon uppstigande holme, som utgör måhända 2 eller 3 tunnland i vidd, *Påskön*. Den är skild blott med ett litet sund från Biskopsgårdens territorium. Den

består endast af elfsand, med den tunna betäckning af matjord, som med flodens sjunkande hvarje år, samt genom förmultning af mossor och andra lägre organismer på naturens vanliga sätt kunnat bilda sig.

Jag önskade känna hvilka de buskar voro, som växte på min Påskö, och vandrade af i Mars på isen dit. Jag fann då, utom Arren eller *Alnus incana*, som i Clar-elfvens floddal nästan förtränger all annan trädväxt, trenne *Salices*, som alla utmärkte sig och gjorde sig skiljbara genom sin bark. Den ena var lätt känd såsom *S. Amygdalina*; den andra syntes vara *S. nigricans*; men den tredje, som utmärkte sig för sin sköna, mörkt purpurglänsande bark och sina stora näbblika knoppar, var mig obekant, ehuru tydligen den var ingen af de vanliga låglands-Salices. Jag skulle dock hafva genast tagit den för *Salix daphnoides* om jag ej derifrån varit afhållen dels af denna arts sällsynthet, dels af buskens glänsande och ingalunda blådaggiga bark. Jag hemtog grenar af dessa *Salices* och fick dem, nedsatte i vatten, snart i full blomma. Såsom *S. amygdalina* är allmän vid de nedre stränderna af Clar-elfven, var dess uppkomst på den nya ön icke oväntad. Ännu mindre *S. nigricans*; men till min stora tillfredsställelse befanns den tredje arten verkligen vara *S. daphnoides*.

Jag förbigår alla anmärkningar rörande *S. nigricans*, af hvilken specimina både med glatta och ludna capsler funnos, utan att i öfrigt vara väsendtligen skiljda, äfvensom rörande *S. amygdalina*, af hvilken specimina funnos både med håriga och glatta ståndarsträngar, och håller mig för närvarande endast vid *S. daphnoides*.

Magistrarne Hardin och Larsson, hvilka båda hos oss bäst känna Wermlands Flora, hafva försäkrat sig icke hafva någonsin träffat hvarken *S. acutifolia* eller *S. daphnoides* i Wermland; hvadan således dess frön måste hafva blifvit med Clarelfvens vatten hitförd från Norge, der hon sannolikt torde finnas i trakten af Clarelfvens ursprung. Frågan, huruvida det funna species kunde vara den i Dalarne vid Mora växande *S. daphnoides* kunde jag ej afgöra, enär Friess *Herbarium Normale* ännu icke blifvit förskaffadt till vårt musæum, hvilket jag dock hoppas snart kunna bereda. Koch sätter hufvudsakliga skillna-

den emellan *S. acutifolia* och *Daphnoides* i stiplernes form, som hos *S. acutifolia* skola vara *acuminatæ* och hos *Daphnoides cordatæ*. Sedan bladen blifvit mera utväxta och således stipler börjat visa sig, fann jag på Påsköarten dessa hafva ingendera formen; de äro hvarken *acuminatæ* eller *cordatæ*, utan *ovatæ* och *acutæ*. Basen af dem är icke på något sätt urnjupen, utan vidgar sig genast och är obetydligt, knappt märkbart, sned; och spetsen är på intet sätt utdragen, enär stiplens längd är icke mycket öfver dubbla bredden. Men stiplerne hafva en annan stor märkvärdighet, nemligen den, att de på deras öfre eller inre discus och på nedre hälften deraf, hafva tätt sittande glandler af samma slag, som de, hvilka sitta i kanten af stiplerna och bladen och bilda deras sågtänder (*serraturæ*). Om denna karakter visar sig constant, blir det ett godt skiljemärke för detta species. Stiplerna komma icke fram förr än i Juni månad.

För öfrigt är synonymien af *S. acutifolia* och *Daphnoides*, som mig synes, ännu hos Koch mycket förvirrad; då *S. præcox* Hoppe och Willd. samt *S. cinerea* Willd. svårligen kunna hänföras till *S. Daphnoides* eller *acutifolia*.

Det blåa doftet på barken, som man anser för väsendtligt hos *S. acutifolia*, fanns, såsom jag redan nämnt, icke på vårt species. Nästan alla författare anteckna det såsom en karakter både på *Daphnoides* och *acutifolia*; och jag har sjelf uti några anteckningar öfver Lunds trädgårdsväxter anmärkt denna egenskap hos den i Lund cultiverade. Men Koch anförer, att det blå doftet både finnes och saknas, utan att detta utgör någon väsendtlig skillnad. Sedan jag inlagt och torkat på det i Sverige brukliga sättet exemplar af vårt species, fann jag att barken, jemte det den efter torkningen blifvit något skrynklig och förlorat sin glänsande purpurfärg, tillika erhållit det blå doftet. Deremot, då jag för att kunna torka ett större antal exemplar, använde det *Hoppeska* sättet (d. v. s. då man torkar växterna mellan hett gräpapper), uppkom icke det blå doftet på barken. Det visar sig häraf, att denna karakter icke är af något stort värde såsom kännemärke, och fråga är, om ej det blå doftet alltid uppkommer af torkningen, och om icke denna karakter inkommit ensamt genom undersökningen af torkade exemplar.

De späda hängena äro i hög grad karakteristiska, derigenom att de äro så hvitludna, att de nästan likna axen af *Eriophorum*, hvilken ludenhet härleder sig från hängfjällen. Detta species liknar således *S. lanata*, uti den märkvärdiga contrasten emellan de högst ludna fjällen och de ytterst släta kapslerne.

En annan egenskap bör ej heller förbigås, såsom ganska constant, den nemligen, att ståndarne äro med basen sammanväxta, så att man kan utdraga dem båda på en gång.

Färgen på bladen är mörkgrön, så att man dermed skiljer detta species på afstånd från *S. triandra* eller *amygdalina* med hvilken det har någon likhet i bladens form; och ehuru den grönare färgen är något ljusare inunder tror jag ej att bladens färg kan få namnet af glaucus.

En annan karakteristisk egenskap på vårt species är bladens eller knopparnes ordning. Bladspiralen består neml. endast af 3 blad, så att hvart fjerde blad alltid sitter i samma linea, då deremot spiralen hos de flesta öfriga *Salices* är 5-bladig, och hvart sjetten blad sitter i samma linea.

Knopparne äro mera egna och märkvärdiga på denna art, än på de öfriga arterna, i afseende på skillnaden mellan bladknoppar och hängknoppar. De äro visserligen båda *convexo-concavae*, men bladknopparne äro först och främst små, äggrunda, mycket kortare och obetydligt spetsiga; hängknopparne äro dubbelt större, näbbformiga eller liknande ett fogelhufvud, med convex hjessa, sedan framåt afsmalnande i en spets såsom i ett näbb. De utspricka för det andra på annat sätt. I stället för att den säck, hvaruti bladknoppen är innesluten, uppspricker först baktill och sedan i spetsen i 2 flikar och derigenom lemna plats för den framträngande knoppen, såsom det sker hos både blad- och blomknoppar hos de andra *Salices*, så lossnar deremot hängknoppens säck vid basen och framskjutes genom det sig utvidgande elastiska ludna hängets påträngande och säcken eller knoppens säcklika betäckning afkastas alldeles hel.

Dessa äro de intressantaste egenskaperna af detta species, som höra till de skönaste af våra Europeiska pil-arter.

Då emedlertid denna växt, i likhet med den från Dalarne och Norrige, i flera hänseenden synes olik med den Syd-Europeiska, och den ännu böf blifva föremål för en noggrannare uppmärksamhet, bifogar jag här en fullständig beskrifning på densamma, sådan den finnes här.

Salix Daphnoides norvegica.

Frutex jam semiorgyalis apud nos florens, repens in arena.

Rami viminei, cortice nitidissimo atro-sanguineo, neque ullo rore cæsio obducto, quo tamen exsiccatione, cortice etiam corrugato, obducitur.

Spiralis foliorum et gemmarum ternaria, ita ut quæque quaterna folia (l. gemmæ) in una eademque linea posita sint.

Gemmæ nitidissimæ purpureæ, ut in ceteris speciebus in unica squama quasi perula inclusæ;

foliiferæ breviores, convexo-planæ, dorso subcarinatæ, tandem postice et apice fissæ, ut ramulum emittant;

amentiferæ duplo majores, cymbiformes vel ornithocephaliformes, h. e. quasi convexæ et elevatae, dein versus apicem magis complanatae et acutæ, non dehiscentes, sed basi solutæ, ab amento intus premente protrusæ et dejectæ.

Folia in statu tenello pube tenui albida et caduca præcipue in pagina superiore obducta, margine tenuissime et pulchre glandulosa;

evoluta lanceolata, basi angustata, apice acuminata, supra nitida obscure viridia, subtus pallidiora et opaca (vix glauca appellanda), leviter serrata.

Petioles breves vix ultra 3 lineas longæ, supra pubescentes ceterum glabri.

Stipulæ ad folia superiora rami binæ, oppositæ, (mense Junio) minutæ, ovatae, basi parum obliquæ, nullo modo cordatæ, erectæ, fere adpressæ, margine, et quod singulare, in pagina superiore, præcipue versus basin, glandulis dense obsitæ, quæ glandulæ ejusdem naturæ sunt ac quæ serraturas foliorum terminant.

Amentum valde præcox aphyllum, sed basi squamis 5—6 suffultum, ceteris squamis amenti similibus sed ma-

poribus et sterilibus; initio et ante explicationem valde lanatum ut capitulum Eriophori æmuletur.

Squamæ albo-lanatæ pilis silicet longis et squamam duplo excedentibus rectis obductæ initio apice pulcherrime roseæ, qui color roseus tamen explicatione amenti sensim in vulgarem nigro-sphacelatum totam squamam tandem obducentem abit.

Nectarium solitarium, ut in plerisque ceteris posticum, flavescens, longitudine $\frac{1}{3}$ squamæ.

Stamina 2, basi h. e. longitudinem nectarii vel ad longitudinem $\frac{1}{3}$ squamæ concreta et ita monadelphia, unde quædam approximatio ad tribum *S. Helicis*, tandem squama triplo longiora.

Antheræ, ut in omnibus ceteris *Salicis* speciebus, extrorsæ, ita ut initio per latus interius planum approximata, et locula pollinum 4 carinata extus et ad latera dextrum et sinistrum versa sint.

Germen breviter stipitatum (stipite scilicet nectario parum longiore piloso), glaberrimum, conicum l. lagenæforme, tandem anceps et compressum.

Stylus quidem brevis tamen evidens.

Stigmata connata et suberecta, viridi-lutea.

II. Phytographiska afdelningen.

Troligen förmodar man ej att bland europeiska växter — länge kända och ofta beskrifna — träffa några, vid hvilkas *slägt*-beskrifning antingen rättelser eller tillägg skulle kunna ske. Att härutinnan likväl ännu mycket återstår att göra, derom är förf. öfvertygad och han önskar att nedanstående iakttagelser måtte anses för hvad de äro — en välment om ock ringa början till dylika bidrag. De omfatta några inhemska slägtens karakterer, som förf. funnit dels afvikande dels oriktigt återgifna i de — äfven mera generela — discriptiva arbeten han haft tillfälle jemnföra.

1. *Adoxa*. Båret är vid midten omkransadt af blomfodrets bräm, en-rummigt, fylldt och slemmigt af de

- gelatinösa frö-hyllena. Fröna äro 4—5, hängande från spetsen, elliptiska, hoptryckta, hvasskantade och omgifna af ett gelatinöst, stort och löst fröhylle. — Bären mogna sent och äro då genomskinligt ljusgröna, liknande Vinbär.
2. *Asperugo*. Blomfodret är femklufvet med små parvisa tänder emellan flikarna, efter blomningen större och platt hoptryckt, så att det slutligen liknar ett tvåskalligt, bugtfingradt fröhus. Blomkronan är trattlikt hjulformig, med oveckadt bräm; svalgfjällen äro korta, rundadt tvärhuggne. Små-nötterna äro grynigt sträfva, fästade vid stiftfoten medelst det i kanten ofvan midten befintliga frö-ärret. — Blomfodrets inre hud lossnar slutligen i botten i form af en kretsrund, tunn hinna.
3. *Chrysosplenium*. Blomfodrets flikar äro skiftevis något mindre. Fruktämnet är vidväxt ända till stiften och betäckt af den uppsvällda disken. Fröhuset öppnar sig i spetsen med en längd-springa; valvlerna äro mycket utspärrade, så att fröhuset slutligen blir alldeles öppet, och liknar en firsidig bägare. Fröna äro små, glänsande, brunaktiga och sitta på väggarna i botten af fröhuset utan tydligt fröfäste. (Efter *C. alternifolium*.)
4. *Corallorhiza*. Pollenmassorna äro parvis (medelst en kort tråd) klubbade vid den klotrunda, stora proscollan. Rostellum är mycket kort. Ståndarknappen är som ett lock, mycket fin och snart affallande. Sporen är kort och *insänkt* i kalken mellan de nedre kalkbladen! — (Efter *C. virescens* Drej., hvars kalkläpp är aflång, vit, utefter midten tvåknölig, nedtill purpurfläckig; blommans öfriga delar äro grönaktiga.)
5. *Cotoneaster*. Ovarierna äro blott till ofvan midten vidvuxne blomfodret; sinsemellan äro de alldeles fria. — *C. vulgaris* finnes nära Stockholm vid Marieberg med mogna mörkt purpurvioletta frukter (i medlet af Sept.).
6. *Hottonia*. Fruktämnet är fritt. Blomkronans pip är hopdragen midtpå och derifrån uppåt något vidgad samt nedåt bukig; svalget är hos den *macrostyla* formen tio-naggadt af mycket korta, tvärhuggna knölar,

två midtför hvarje kronflik: — hos den brachystyla formen är svalget bart.

(Forts.)

N.

III. Litteratur-öfversigt.

1. *Årsberättelser om Botaniska Arbeten och Upp-
täckter för åren 1843 och 1844 af J. E.
Wikström.* Sednare Delen. Stockholm 1849. p. XV. 429—
736. 55. 8:o.

Åter hafva vi erhållit ett band af dessa så för veten-
skapen som dess idkare gagneliga årsberättelser; det in-
nefattar sednare delen af redogörelsen för botaniska ar-
beten under åren 1843 och 1844, och innehåller refe-
rering af upptäckterna inom II. *Växtgeographi*, III. *Växt-
Anatomie*, IV. *Växt-Physiologie*, V. *Läran om Växt-Pe-
trifikaterna, eller Forn-Werldens Flora*, VI. *Botanikens Hi-
storia*; *Öfversigt af Svenska Botaniska Arbeten och Upp-
täckter för åren 1843 och 1844.* (I. *Phytographie, Natur-
ligt Växt-system, Acotyledoneæ, Monocotyledoneæ, Floror,*
Botaniska Läroböcker, Botaniska Journaler och Periodiska
arbeten, — II. Växtgeographie, III. Växtphysiologie, IV.
Botanikens Historia); *Öfversigt af Svenska skrifter uti*
Trädgårds-skötseln för åren 1843 och 1844, och slutli-
gen *Öfversigt af Botaniska Arbeten och Upptäckter i Nor-
rige* under åren 1843 och 1844, samt, såsom *Bihang till*
de Bot. Årsberättelserna för Åren 1843 och 1844, a) be-
rättelse öfver en resa genom Skåne och Halland under
sommaren år 1846 af N. J. Andersson, b) Antecknin-
gar under en botanisk resa i Jemtland och Norrige, som-
maren år 1846 af G. L. Sjögren, och c) *Plantæ me-
litæ lectæ, secund. systema Candolleianum digestæ 1848* af
J. C. Grech *Delicata*.

Hvad vi förut yttrat angående beskaffenheten och
värdet af dessa årsberättelser torde vi här få åberopa.
Denna afdelning skiljer sig nemligen i intet från de föregå-
ende, den är en noggrann, fullständig och tillfyllestgörande
redogörelse för de mångfaldiga större eller smärre såsom
särskildta verk utkomna eller i tidskrifter kringspridda
arbeten i ofvan uppgifue botanikens delar. Mycket deraf

är viktigt, i vetenskapens utveckling djupt ingripande, mycket åter af föga intresse och lefvande blott ett ephemeriskt lif. Här äro de inregistrerade i vetenskapens annaler, tillgänglige för den, som vill och kan begagna sig deraf.

Någon redogörelse för dessa mer eller mindre sammanträngde redogörelser är således fullkomligt öfverflödig.

Deremot torde det vara oss tillåtit att framställa några reflexioner med afseende på det till »Årsberättelsen» fogade bihanget med sina 3:ne afhandlingar.

Förutsatt, att man ej hade det ringaste att invända mot planen, att vid de af Kongl. Vet.-Akademien föranstaltade Årsberättelser fästa fullständiga afhandlingar af andre författare än af den till Berättelserna; förutsatt att dessa appendices verkligen voro så gedigna och förträffliga, att dervid intet kunde tilläggas, deraf intet borttagas; förutsatt slutligen, att de resp. författarne anhållit om utmärkelsen af sina afhandlingars oafkortade publicerande i ett så offentligt verk, som dessa embetsredogörelser — så kan man dock icke underlåta att finna det besynnerligt, att i ett arbete, som är ämnadt att upptaga de forskningar, som under åren 1843 och 1844 uppenbarat sig, finna afhandlingar med så ungt datum som 1846, ja 1848!

Att Prof. Wikström härvid velat tjena författarne, velat undanrödja obehaget af ett arbetets fördröjda publicerande, derom är hvar och en öfvertygad. Vi våga dock tro, att hvarje otidigt anspråk på gunst — vore den stor eller liten — måste stå tillbaka för consequens och tidsordning.

Hvad de särskildta afhandlingarne angå, anhålla vi att få yttra våra tankar.

Berättelsen om resan i Skåne och Halland innehåller allenast en till K. Vet.-Acad. afgifven berättelse om en med akademiens understöd företagen botanisk färd i dessa Landskap. Den upptager derföre endast gången af resan och de derunder anmärkte växter. Då i densamma ej kunde inrymmas några af de observationer Förf. hade tillfälle derunder anställa, då en allmännare teckning af dessa provincers natur deri ej blifvit upptagen, såsom förut tillgänglig i Prof. Fries' och Adj. Dübens arbeten,

torde denna reseberättelse på sin höjd lemna dem något gagn, som vilja följa samma resetur och finna lättnad vid sina excursioner. Att efter berättelsens afgifvande till Akademien tillägga de anteckningar, hvartill de först sedermera hemkomne samlingarne gåfvo anledning, har varit omöjligt med bibehållande af samma utrymme. Förf. ärnar derföre i denna Tidskrift, allt efter som granskningen af det hemförda kan af mångfaldiga heterogena bestyr tillåtas, nedlägga det, som kan förtjena allmänna kännedom.

Herr Sjögrens berättelse är på en gång intressant genom sina skildringar af de besökta trakterna, och vigtig genom de derstädes gjorda fynden. För innehållets beskaffenhet förbise vi gerna så tiden som platsen och skulle önska att få läsa mera af det slaget. Vi finna här uppmärksamheten vara fästad ej blott vid phanerogamernas förekomst och utbredning, utan ock vid mossornas, och derjemte nätta och lifliga beskrifningar om hvad som på hvarje ort kan och bör tilldraga sig en vettgirig och forskande resandes uppmärksamhet.

Herr S. börjar med att lemna en framställning af de fjellsträckningar, som sammanhänga med Åreskutan, och redogör derefter närmare för denna intressanta fjellklumps belägenhet, form och vegetation. Någon uppräknig af de derstädes förekommande phanerogamerna har förf. ej framställt, utan blott omnämnt den vegetationens olika karakter, som vexlar under uppstigande från de lägre till allt högre trakter. Oaktadt den noggranna uppmärksamhet af flera utmärkte botanister, för hvilka Åreskutan varit föremål, fann Hr S. följande ej förut derstädes anmärkte Phanerogamer: *Viola umbrosa*, *V. silvatica* var. *Riviniana*, *V. montana*, *V. arenaria* och *V. epipsila*, *Salix punctata*(?) & *S. cinerea*, *Potamogeton rufescens*, *Batrachium peltatum*, *Corydalis fabacea*, *Lotus corniculata* v. *alpina*, *Cardamine hirsuta* var. *silvatica* och var. *clandestina*, *Myriophyllum alterniflorum*, *Isoetes lacustris*, *Hieracium alpinum* v. *suliginosum*, *Chara flexilis* v. *stellata*. Af mossor har genom Hr S:s undersökningar fjellet erhållit icke mindre än 47 novätier. I förteckningen öfver de på Åreskutan hittills iakttagne mossarter, uppräknar Förf. 168, nemligen af *Hypnææ* 55, *Bryinææ* 25, *Bartramiceæ* 8, *Meesieæ* 2, *Fu-*

naricæ 1, *Splachnæ* 6, *Polytrichæ* 9, *Ortotrichæ* 4, *Zygodontæ* 1, *Tetraphideæ* 1, *Encalyptæ* 2, *Fontinaloideæ* 1, *Racomitriæ* 8, *Trichostomeæ* 8, *Potticæ* 1, *Dicranæ* 20, *Fissidentæ* 3, *Phasceæ* 1, *Sphagnaceæ* 3, *Andræaceæ* 1, *Jungermanniaceæ* 28, och af *Marchantiaceæ* 4. Hvad man vid genomläsandet af Hr S:s skildringar öfver vegetationen på särskilda höjder af Åreskutan finner ovanligt, är den mot nästan all annan fjellvegetations fördelning afvikande ordning, hvori växterna uppträda bredvid hvarandra, såsom *Viola silvatica* högre upp än *Luzula spicata* och *Oxyria*, *Carex ornithopoda* bredvid *C. atrata*, *Saussurea* blandad med *Gymnadenia Conopsea*, *Sedum sexangulare* vid sidan af *Draba rupestris* och *Saxifraga oppositifolia* o. s. v. Huruvida bestämningen af *Salix punctata* är riktig tillåta vi oss ej afgöra. Curiöst om man på Åreskutan träffade denna art, som hittills blott blifvit funnen vid Alten-elv.

Härefter lemnas underrättelser om de angränsande fjellens växtlighet. På *Renfjellet* söder om Åresjön funnos de flesta *Salices*, deribland en form af *S. Myrsinites* med till hälften nakna capsler, peduncler dubbelt längre än nectarierna och fjällen långhåriga, en 1½ aln hög buske. I Kallsjön anträffades, jemte många andra, *Potamogeton pectinatus* (!). Öfver *Telgstens-berget*, öster om Snasahögen, lemnar Förf. äfvenledes intressanta underrättelser. Snasahögen, hvaraf Herr Lagerheim och Sjögren förut i denna Tidskrift (1845, *N* 11) nedlagt en skildring, erbjöd Förf. följande nya växter: *Poa Gaudini*, *Carex rotundata*, *Vahlodea atropurpurea*, *Betula lagopina*, *Hieracium boreale* och *H. alp. fuliginosum*. *Blåhammar-kläpparne* och *Långvåla* riksgränsen bärande fjellplatå äga ock den vanliga omväxlingen af fjellväxter, likaledes fjellet *Fongen*, *Ram-fjellet* samt *Fond-fjellet*, öfver hvilka alla växt-anteckningar meddelas. — Det sista växtnamnet i afhandlingen är *Potamogeton fluitans*, funnen vid vägen till Skottgården i Jemtland. (Männe ej Liljeblads *P. fluitans* = *P. sparganifolius*; det synes otroligt att Roth's *P. fluitans* skall i Jemtland anträffas.)

Genom denna afhandling har ett nytt viktigt bidrag lemnats till en fullständigare kännedom af floran i denna i högsta grad intressanta provins. Det är med serdeles

fägnad vi tro oss berättigade nämna, att man inom kort får se alla dessa bidrag samlade till en fullständig beskrifning af den Jemtländska vegetationen.

Beträffande sluteligen Hr *Delicatas*, med särskildt titelblad, med *fransyskt* af Prof. Wikström utarbetade företal försedda latinska *Maltaflora*, tycka vi den allt för hjert sticka af lika mycket mot Årsberättelsernas form, som dessas författares alltid uttryckta åsigt, att i främsta hand fästa afseende på *svenska florans* och de *svenska botanisternas* nytta och intresse. Denna torra växtenumeration öfver en från våra climateriska och öfriga förhållanden så skiljd ö, kan för oss ej äga större värde, än hvarje annat bidrag till växt-geographiens utbildning. Den af Hr Prof. Wikström författade inledningen, som redogör för de botanister, hvilka åt Maltas vegetation egnat sin uppmärksamhet, är visserligen högst värdefull. Författarens i slutet tillfogade »Observationer» torde också vara af vigt för vetenskapen, — det hade dock troligen varit lämpligare att i någon utländsk Journal, t. ex. *Linnæa*, meddela detta arbete, än låta det gömma sig i ett i Norden utgifvet verk, der det minst kan falla någon in att söka »plantæ melitæ lectæ».

Biographie.

Undan vetenskapen, en älskad familj och tacksamma lärjungar rycktes d. 28 sistl. Augusti månad Med. Doct., Ridd. af Nordstjerne-Orden, Ledamoten af Kongl. Vetenskaps- och Landtbruks-Akademierna Carl Johan Hartman. Att för dem, hvilka i kärlek för fosterlandets vetenskapliga utveckling ära och älska den, som deråt egnat kraft och lif, återkalla den bädangågnes öden och arbeten, må vara lika af skyldigheten förestafvadt som af erkänslan och vördnaden försökt.

Född i Gefle d. 14 April 1790 trenne månader före fadrens (*A. Westerbergs*) död, uppfostrades han af modrens andra man *J. Hartman*, hvars namn gossen antog, af erkänsla för åtnjuten öm omvårdnad. Ämnad till näringarne ingick han i Gefles Elementarskola, men fick

derunder smak för studier och blef 1808 Gymnasist samt våren 1811 student i Upsala. Uppehöll sig sedan som Informator nära 4 år hos sina sedermera blefne Svärföräldrar på Leufsta bruk i Upland, samt derefter 7 år i Stockholm. Blef Med. Cand. 1820, Licentiat 1821, Pensionär i läkare-corpsen s. å., Läkare vid Kongl. Invalidinrättningen på Ulriksdahl 1822. Chirurgiæ Mag. och Kongl. Sundhets-Collegii medlem, samt promov. Med. Doctor s. å. Districtsläkare i trakten omkring Sigtuna 1825; Provincial-läkare i Lifgedinget af Nyköpings län 1828, hvarifrån han 1833 sökte och erhöll transport till samma tjänst i Gestrikland med station i Gefle. — Företog 1813 med understöd af Kongl. Vetenskaps-Akademien en naturhistorisk resa i Jemtland och tillgränsande delar af Norrige; besökte 1840 Naturforskarnes möte i Köpenhamn, samt 1844 det i Christiania. Hade 1842 den näden att som läkare åtfölja deras Kongl. Högheter Prinsarne Carl och Gustaf på deras resa genom Helsingland och Dalarne. — 1822 ledamot af Kongl. Patriotiska Sällskapet; 1836 af Kongl. Landbruks-Akademien och Sv. Läkare-sällskapet; 1838 af Kongl. Vetenskaps-Akademien, 1846 hedersledamot. af Trädgårds-föreningen i Götheborg, 1845 utnämnd till Riddare af Nordstjerne-Orden.

Så tecknar Hartman sjelf hufvuddragen af sitt lif, med dess växlingar, arbeten och utmärkelser. Hvem skildrar rätt dessa inre öden, mödor och arbeten, dessa själens ansträngningar och tillfredsställelser, som ingen ser och ingen tyder?

År 1813 företog H. med understöd af K. Vet.-Akad. en resa till Jemtlands fjelltrakter, och lemnade i Akademiens handlingar f. å. 1814 meddelanden om gången och resultaterna af denna resa. Denna berättelse, på en gång mönster för hvarje dylik, och af högt botaniskt värde, spred nytt ljus öfver denna förut otillräckligt undersökta trakt, och förteckningen öfver Åreskutans växter, ehuru sedermera temligen förökad, lemnar ett ögonskenligt bevis för ihärdigheten och grundligheten af Hartmans undersökningar.

Såsom Exercitii-Disputation utgaf H. år 1819 i Upsala »*Genera Graminum Scandinaviae*», vittnande om för-

trolig bekantskap med de arbeten, hvori utlandets förf. nedlagt sina nyare åsigtter om denna växtfamiljs förändrade behandlingssätt.

Fäderneslandet ägde på denna tid visserligen åtskilliga utmärkta botanikens idkare; men man torde icke kunna påstå att denna vetenskap var så allmänt känd och bearbetad som den sedermera blifvit. Om ock en af de mest verksamma orsaker härtill låg i statens totala förbiscende af naturvetenskapernas delaktighet i humanistisk bildnings meddelande — hvaraf följde allmänhetens fullkomliga obekantskap med all slags naturkunnighet — så är det dock otvifvelaktigt, att den bristfälliga bearbetning, hvaröfver den inhemska Floran hade så många skäl att beklaga sig, i den aldri väsendligaste grad vållade detta släta tillstånd. Någon annan fullständig Handbok i den Svenska Floran fanns ej, än 2:dra och 3:dje upplag. af Liljeblads verk; spridda arbeten af Agardh (*Caricographia Scanensis*), Fries (*Novitiæ Floræ Sueciæ &c.*), enskildta provins-floror, såsom Wahlenbergs *Flora Laponica* 1812, och Fries' *Fl. Hallandica* 1817, voro nära nog de enda källorna för kunskap om den Skandinaviska vegetationen.

Det vågstycke *Medec. Candidaten* Hartman då företog sig att 1820 utgifva sin Handbok i Skandinaviens Flora blef derföre också rätt olika bedömdt. Han hade i 12 år egnat flitigt och djupt studium åt denna floras alster, hade sjelf undersökt flertalet af dem i lefvande tillstånd, hade stått i nära beröring med alla våra dåtida botanister, såsom Swarz, Agardh, Fries, Wahlenberg, Wahlberg, Wikström, L. L. Læstadius, Ahlqvist och Wallman och genom dessa förbindelser blifvit underlättad i sin önskan, att för begynnare lemna en lämplig handledning till växternas igenkännande. Alla de, som i detta företag sågo en vacker bevekelsegrund och ett gagnande ändamål och som trodde sig i dettas utförande böra se en gryende framtid för vetenskapens spridande bland en större allmänhet, kunde ej annat än glade emottaga detta den då 30-årige forskarens första större arbete. Men å den andra sidan möttes detsamma med ett af dessa klander, hvilka just för genomskinligheten af sitt motiv och sin bittra form verka så obetydligt. I Litteratur-tidningen för 1820 lemnades (af d. v. *Demonstr. Wahlenberg*) en recension af Handboken, hvilken, på samma gång den med sakkännedom antydde de felaktigheter, hvilka Förf. begått, med en förnämhet och fiendtlighet, hvartill lyckligtvis högst få motstycken hos oss kunna uppletas, förbrådte Förf. hans nog talrika afvikelser från de Linnéanska principerna. Det svaromål Hartman härfpå (i *Bihang till Litt.-Tidn.*, n. 14—15) afgaf, och hvori han icke allenast till största delen lemnade gillande skäl för sina åtgöranden vid införandet hos oss af hvad de utländske forskarne efter Linnés tid uppdagat, utan ock mot sin recensent begagnade det bästa vapnet, det neml. att uppvisa huru Förf. i mycket af det klandrade just följt recs åsigtter, påkallade ytterligare en granskning, som syntes något mildare i uttryckssätten och grundligare och allvarligare i de anmärkte bristernas ådagaläggande.

Oaktadt första upplagan af Wahlenbergs *Flora Svecica* utkom på följande året, gjorde detta klassiska men på latin författade arbete ej Hartmans Handbok öfverflödig. Dess andra edition utkom 1832,

så i yttre form som inre beskaffenhet på ett högst förtjenstfullt sätt afvikande från den af 1820. Förf. hade neml. låtit ett bättre tryck och en i allmänhet redigare uppställning eftertråda det föga ordnade i 1:sta upplagans text; och genom att ytterligare under 12 års tid granska de i ofvannämnde recensioner och af andre gjorda anmärkningar, samt, med den för honom egendomliga flit och noggrannhet, följa med och sjelf bidra till vetenskapens nyare utveckling, å ena sidan öfvergifvit många af sina förut hysta enskilda åsigt (särdeles i fråga om de Linnéanska bestämningarne) och å den andra antagit åtskilliga, mot hvilka han förut hyst obenägenhet. Bisk. Agardh, som i Svenska Litt.-fören:s Tidning för 1833 No 13 riktade allmänhetens uppmärksamhet på denna upplaga, gaf en förträfflig analys öfver de olika riktningarne hos Wahlenberg och Hartman, tilldömde rättvisligen priset åt den förre, men fällde om den sednare det lika rättvisa omdömet, att »hans Flora, ifrån den synpunkt, hvarifrån Förf. sjelf vill att den skall betraktas, verkligen har ett utmärkt värde». Deremot framställdes mot den till denna upplaga särskildt tillagde *Inledning* flerfaldiga anmärkningar. — Sålunda ställd emellan tvenne åsigt, enligt den ena ansedd såsom klen Linnéan, enligt den andra nog litet fördjupande sig i studium af den nyare Botanikens anda och framsteg, fortsfor Hartm. att framgå på den valda medelvägen, samt utgaf 1838 den 3:dje, 1843 den 4:de, och inom några veckor detta år utkommer den 5:te upplagan af Handbok i Skandinaviens flora. Dessutom lemnade han Svensk och Norsk Excursions-Flora. Stockh. 1846. — Denna åtgång af nära nog 8000 exemplar visar tillräckligt bokens användbarhet eller åtminstone användande. Väl kan Dr Hartman sägas i detta hänseende ej hafva haft någon medtäflare; men det synes dock sannolikt, som skulle detta hafva utöfvat ringa inflytande på spridandet af hans arbete.

Att härstädes lemna någon speciell framställning om den tillökning den botaniska vetenskapen såsom sådan erhållit genom Dr Hartmans Handbok, kan ej komma i fråga, då en sådan framställning bör ställas i sammanhang med redogörelsen för andre samtida författares åtgöranden, och det serdeles under en period, då äfven genom Fries och Wahlenberg nya banor blifvit brutne inom naturhistoriens vida fält och hägen för detta studium lifligare väckts och vidmakthållits. Om ock bland den Phanerogama vegetationen Dr Hartmans upptäckter ej äro så utomordentligt rikhaltiga, så ligger dock i den kritik, med hvilken de blifvit i Handboken framställda, den största vetenskapliga förtjenst. Förglömmas bör ock ej, att det är genom hans studium och framställning af Mossorna denna del af växtriket hos oss vunnit en bearbetning som i få andra länder.

Utom detta Dr H:s hufvudverk, utgaf han *De Krameria* såsom Diss. pro Gradu med. Ups. 1822; öfversatte *Mordant de Launay's* Handbok i den finare Trädgårdsskötseln (Stockh. 1824); bearbetade *T. G. Hoffmans* Populär Naturkunnighet (ib. 1828); sammanfattade *sjelf* ett »Utkast till Populär Naturkunnighet» (ib. 1836), samt skref i *Bot.-Notiser* flerfaldiga afhandlingar: Tillägg och rättelser till Handbok i Skand. Flora ed. 3. (1840. p. 168, 1841. p. 80); Undersökning

rörande några af Linnés omtvistade växtarter (1840. p. 84); Olof Rudbecks Lappska växter (1841. p. 49, 65); Vårens utveckling vid Gefle 1840 och 1841 (1842. p. 65); d:o d:o 1842 och 1843 (1844. p. 177), bot. sektionens förh. vid Naturf.-mötet i Kristiania (1844. p. 97); Anmärkningar vid Prof. Fries reservation etc. (1845. p. 137); gränserna för några växter i Sverige utvidgade (1845. p. 53); Undersökning om Linnés *Orchis latifolia* och *incarnata* (1846. p. 145); Vårens utveckling vid Gefle 1844—1846 (1846. p. 150); Notiser för behandlingen af en del växter i Sv. o. N. Excursions-Flora (1846. p. 161).

Hvad Dr Hartman såsom läkare varit, hvad han såsom sådan verkat, är här ej rum att omförmåla. Menniskovän i hjerta och själ, ord och handling, tillhörde han hvad fäderneslandet i detta hänseende äger ypperst; hans största medicinska arbete är den allmänt spridda och värderade »Husläkaren eller allmänna och enskilda föreskrifter i sundhetslära samt sjukdomslära.» Stockh. 1828 och 1830.

Det är väl sannt, att Dr Hartman ej hörde till dessa vetenskapens giganter, som med den vida omfattningen af den rikaste erfarenhet, i ljuset af det väldigaste snille och genom spelet af den till visshet höjda fantasien, öppna nya utsigter åt alla håll, promulgera idéer, som antaga formen af klara lagar, rycka vetenskapen med kraft fram mot sitt mål, och bilda kring sig skolor, ur hvilka rekryter utgå, det närvarande till stöd, det kommande till tjänst. — Hartman var och ville aldrig vara annat, än en af dessa stilla arbetare, som af själ och hjerta egna sig åt det nyttiga, som med idkelig flit och den djupaste grundlighet forska, granska och utan afvägar af känslsprång söka utfinna huru det är och icke fråga efter huru det bör vara, och som sedermera, efter detta bepröfvande, enkelt och öppet framlägga huru de funnit det vara, utan stridande förnekelse att ju icke andra kunnat se det annorlunda, men hvilka kunna taga det omtvistade under nytt ompröfvande och sedan, med ingående på en annan åsigt, öfvergifva sin förra. (Derutinnan se vi förklaringen, hvarföre Dr Hartman ofta nog i en efterföljande upplaga antog hvad han i den förra betviflat, och hvarföre han väl i början kunde vara betänksam mot det nya, men efter ytterligare granskning egna det sitt fulla erkännande.) Derföre — emedan hos Hartman saken var det väsendtligaste, och det subjectiva tycket hufvudsaken underordnad — skola hans arbeten hafva ett bestående värde, och så länge inom Skandinavien växtriket och dess studium är ett mål för kärlek och nit, skola Hartmans forskningar alltid stå såsom förträffliga hjälpmedel.

Vetenskapen skyndar med hast framåt; hvad som i dag är en ny upptäckt, har i morgon åldrats, hvad som nu står högt, är snart undanträngdt för tusendefallt annat; äfven inom vårt fädernesland hafva, genom ypperliga befordrare, naturvetenskaperna nått en hög grad af utbildning; botaniken är ej vanlottad. Men huru kraftigt den nya stammen skjuter, huru rik dess krona, sköna dess blommor och ymniga dess frukter än må blifva — tacksamheten mot dem, som planterat och till en tid vårdat detta den goda kunskapens träd, skall ej förgå.

A-n.